

VM BONONIAE VIRI ME
ALIQVOT ERVDITI, OF-
ficij causa conuenissent, com-
mentaremurq; inter nos, ut fit
inter literarum studiosos, de
latini sermonis elegantia, audí-
remq; eorum plerosq; Apulei,
Sidonij, Capellæ, Fulgentij, nō
tam uerbis, quàm fœtoribus

scaturire, uerbaq; de industria promere aliorum etiam auto-
rum, quæ aut obsoleta nimis, aut noua, & omnino barbara
uiderentur, multaq; ego libere (ut soleo) contra eorum sermo-
nis insolentiam (non sine stomacho) protulissim: Idq; eo
animosius essem aggressus, quod uiderem nō tam paucorū
ipsorum, qui mecum ita essent congressi, quàm cæterorum
ferè nostri temporis hominum, unum, atq; eundem esse er-
rorem, forèq; breui, ut relicta uetere, ueracq; latinitate, in aliã
omnino linguam, & quasi barbariem commigremus. Ea
omnia longiusculo tractata sermone, & altiore repetita prin-
cipio, perpetuacq; oratione, iccirco colligere, ac literis manda-
re uolui, ut qui hæc legerint, malorum autorum imitatione
omissa, perfectos illos latini candoris parentes agnoscant,
studeant, æmulentur: Sed iam quid cum illis egerimus,
exponamus.

Quatuor propemodum post Romam conditam ui-
dentur Latinorū doctorum fuisse tempora: antiquis-
simum, antiquum, perfectum, imperfectum.

a 2 Antiquissimum

Antiquissimum repperimus ab urbe cōdita peruenisse usq; ad Liuium Andronicū: interuallumq; illud quatuordecim & quingentorum annorum fuisse, Marcus Tullius in Bruto commemorat. Et Horatius, primum hunc scriptorum fuisse significat, cum dicit: Habet hos, numeratque poetas, Ad nostrum tempus Liui scriptoris ab æuo. In quo quidem temporis interuallo fuisse permultos doctos suspicari magis, ut inquit Cicero, quàm intelligere possumus: cū nulla penitus eorum extant in literis monumenta: præter orationem Appij Cæci, & quasdam mortuorum laudationes, sicut in Originibus scriptum reliquit Cato.

Antiquum uero tempus id dicemus, quod ab ipso Liuius usq; ad ætatem Ciceronis interfuit: quod quidem uix centum annos, ut ex ipso Cicerone colligitur, excessit. In hoc autem temporis spacio, etsi quamplurimi doctissimi uiri floruerunt, eos tamen horridioribus uerbis usos, & sine cultu, & uerborum delectu locutos fuisse, Ciceronis sequens ætas notauit: ut uerum id esse appareat, quod dicitur: Nihil esse simul inuentum & perfectum. Repertores enim fuerāt, & quasi architecti latinitatis, ut præclare dicit Horatius: Cū lingua Catonis, & Enni Sermonē patrium ditauerit, & noua rerum Nomina protulerit. Nam Liuium anno ipso ante Ennium docuisse fabulam, & Catonem Ennij fuisse æqualem scribit Cicero in Bruto: qui Liuium inepte scripsisse testatur, dicens eum docuisse fabulam non satis dignam quæ iterum legeretur. Et de Ennio Ouidius de Tristibus: Ennius ingenio maximus, arte rudis.

Testificatur hoc ipsum Suetonius in libello de Claris grammaticis

*Liuius Andronicus
Ennius
Cato*

maticis ijs uerbis: Grāmatica Romæ ne in usu quidē olim, nedam in honore fuit, nullo liberalibus disciplinis uacante. Initium quoq; eius mediocre extitit: siquidem antiquissimi doctorum, quidam & poëtæ, & semigræci erant. Liuium & Ennium dico, quos utraq; lingua domi, forisq; docuisse adnotatum est. Catonis uero orationes, ut illis temporibus, ualde Cicero in Bruto laudat. Addit tamen significare illas formam quandam ingenij, sed admodum impolitam, & planè rudem. Et paulopost: Antiquior, inquit, est Catonis sermo, & quædam horridiora uerba. ita enim tunc loquebantur. Et eundem iam desitum legi testatur, cum ait: Catonem uero quis nostrum oratorum, qui quidem nunc sunt, legit? aut quis nouit omnino? Et subdit, non ignorare se nondum satis esse politum hunc, & quærendum esse aliquid perfectius. Quo tempore etiam fuit Cornelius Cætegus, quem Cicero primum fuisse eloquentem affirmat, Ennij testimonio, qui in Annalibus suis sic de eo scripsit: Additur orator Cornelius suauiloquēte Ore Cætegus. Paulo uero post fuerunt Neuius, Plautus, Cæcilius, Pacuuius, Actius, C. Lælius, P. Scipio, Gracchi fratres, Scauola. L. Crassus, M. Antonius Philippus, C. Cotta, & innumeri alij: quos ætas Ciceronis modo priscos, modo ueteres, modo patres, interdum antiquos, aliquando superiores appellat. Quos quidem ueteres nimis antique, & pleraque dure locutos notauit Horatius, cum dicit:

Si ueteres ita miratur, laudatq; poëtas,
 Ut nihil anteferat, nihil illis comparet, errat.
 Si quædam nimis antique, si pleraq; dure

Cato

Cornelius Cætegus

Neuius. plautus 2^m

Dicere credat eos, ignaue multa fatetur,

Et sapit, & mecum facit, & Ioue iudicat æquo.

Cicero quoq; ueterum illum sermonem si quoq; improbare ostendit, cum in Bruto dicit: Illius autem ætatis qui sermo fuerit, ex Neuianis scriptis colligi potest: & subdit: Cecilium & Pacuuium male locutos uidemus. Hinc Quintilianus: Actio, inquit & Pacuuius nitor, & summa in excolendis operibus manus magis uideri potest temporibus, quam ipsis defuisse. Idem etiam dixit Lucretium non facere phrasim, id est, corpus eloquentiæ. Martialis etiam de ijs ait: Actius, & quicquid Pacuuiusq; uomunt. Et Cicero in Bruto: Carbonis, & Gracchi habemus orationes nondum satis splendidas uerbis, sed acutas, & subdit, C. Gracchum de superioribus solum lego, manus tamen extrema non accessit operibus eius, præclare inchoat multa, perfecta non planè. Et iterum: L. Cotta cum uerbis, tum etiam sono quasi subrustico persequebatur, atq; imitabatur antiquitatem. Et in eodem Curionis loci sanè inanes, ueruntamen nondum tritis nostrorum hominum auribus, nec erudita ciuitate tolerabiles. Et Quintilianus pueros monet, ne ueterum admiratores sint, dum sic præcipit: Ne quis pueros antiquitatis nimius admirator in Gracchorum, Catonisq; & aliorum similibus lectione durefcere uelit, fient enim horridi & ieiuni. Tum autem quod quasi per gradus eloquentia ad perfectionem ascenderit, testatur Cicero in eodem Bruto, cum dicit: Quæ fuerit ascensio, & quam in omnibus rebus difficilis optimi perfectio, atq; absolutio ex eo quod dicam, aestimari potest: & paulo post, connumeratis aliquot oratoribus, qui seni iam Ennio suc-

Cecilius
Pacuuus
Actius

Carbo
Gracchus

Cotta

Curio

nio successerant, subiungit: Iam enim erat quædam unctior & splendidior cōsuetudo loquendi. Et subdit: Sergius dein de Galba princeps ex latinis contulit orationi propria ornamenta. Videre licet alios deinde gradus, cum idem Cicero subdit: L. Furius Pilus perbene loqui latine putabatur, litera-
 tiusq; q̄ cæteri L. Scœuola paulo etiam copiosior, & addit: Erat etiã Pilippus in primis ut tēporibus illis Græcis literis institutus. Et in eodem Bruto, ad Gracchorum ætatem laus eloquentiæ perfecta nondum fuit. Eloquentiæ autem ueluti gradus, ut dixi, factos esse docet idem Cicero in Tusculanis, dicēs: At contra oratorem celeriter complexi sumus, nec eum prius eruditum, aptum tamen ad dicendum, post autē eruditum. Nam Galbam, Africanū, Lælium doctos fuisse memoriæ traditum est. Studiosum autem eū, qui ijs antebat Catonem, post uero Lepidum, Catonem, Gracchos, deinde ita magnos nostram ad ætatem, ut non multum, aut nihil omnino Græcis cederetur. Et alibi: P. Scipio latine loquēdo omnes superabat. Et iterum: Quinti Catuli nō antiquo illo more, sed penè hoc nostro. Et Cicero in eodem Bruto notat ætatem ætati suæ proximam, nondum perfecte locutam dicens: Inferioris autem ætatis erat proximus L. Sisen-
 na doctus uir, studijs optimis deditus, bene latine loquens, huius omnis facultas ex historia ipsius perspici potest. Qui cum facile omnes uincat superiores, indicat tamen quantū absit à summo: nam usus est aliquando ueteribus uerbis, & ab usu perfectō, & auribus eruditis remotis: Recte enim loqui putabat esse, inusitate loqui. De ijs gradibus Quintilianus ita meminit: Fuerunt quædam genera dicendi, conditio-
 ne tempo-

*Sergius Galba**Furius pilus**Pilippus**Galba
Africanus
Lælius**Scipio
Catulus**Sisenna*

ne temporum horridiora, alioquin magnam uim ingenij præ se ferentia. Hinc sunt Lælij, Africani, Catones, Gracchi: mediam illam formam tenent L. Crassus, Q. Hortensius: tum deinde efflorescit non multum inter se distantium huiusmodi oratorum ingens prouentus. Sed Cornelius Tacitus de claris Oratoribus, hanc distinctam ueterum imperfectionem notat ijs uerbis: Quod ad Ser. Galbam, & C. Lælium attinet, & si quos alios antiquorum agitare non desistis, non exigit defensorem: cum fatear quædam eloquentiæ eorum, ut nascenti adhuc, nec satis adultæ defuisse. Sed hanc nimiam uetustatem Cicero omnino explodendam in Bruto monet: Sed nimia, inquit, uetustas nec habet eam, quæ quærimus summitatem, nec est sanè tolerabilis.

HActenus de tempore antiquo, deinceps de perfecto dicemus. Cæsar, ut idem Cicero refert, rationem adhibens, consuetudinem prisce sermonis uitiosam, & corruptam, pura, & incorrupta consuetudine emendabat, splendidam quædam, minimèq; ueteratoriam rationem dicendi tenens: scripsitq; ad Ciceronem de ratione latine loquendi, ac primo in libro dixit. Verborum delectum originem esse eloquentiæ, eiusq; copiæ principem, inuentoremq; Ciceronem esse. Quod affirmare uidetur & ipse Cicero dum, in Bruto sic loquitur: Certe nos & boni aliquid attulimus iuuentuti, magnificentius quàm fuerit illud genus dicendi, & ornatius: & nocuimus fortasse, quod ueteres orationes post nostras, non à me quidem, meis enim illas antepono, sed à plerisque legi sunt desitæ. Et subdit: Cum autem ex Sicilia me recepissem, iam uidebatur in me quicquid esset, esse perfectum, & habere ma-

Lælij
Africani
Cato
Gracchi

Galba
Lælius

Cicero de se

re maturitatem quandam suam. Fuisse autem eandem perfectionem in plerisque Ciceronis æqualibus, testatur idem in eodem libro: ubi connumeratis compluribus sui temporis oratoribus, Neculla, inquit, ætate uberior oratorum foetus fuit. Et in eodem: Triginta annis mihi Crassus ætate præstabat. Quod idcirco posui, ut dicendi prima maturitas, in qua ætate extitisset, posset notari, & intelligeretur iam ad summum penè esse perductam, ut eo nihil fermè quisquam addere possit. Et idem in Tusculanis, non solum perfectione ætatis suæ testatur, sed interituram breui eloquentiam prædicat: Oratorum, inquit, laus ita ducta ab humili uenit ad summum, ut iam quod natura fert in omnibus rebus, ferè senescat, breuique tempore ad nihilum uentura uideatur. De cuius ætatis perfectione, Cicero in quadam epistola ad Atticum de Tulliola filia loquens, Ergo, inquit, his temporibus tam eruditis quantum fieri poterit, illam consecrabo omni genere monumentorum. Et Horatius:

Crassus

Venimus ad summum fortunæ, pingimus atque
Pfallimus, & luctamur, Achiuis doctius unctis.

Et Solinus de Augusto loquens: Quod tempus, inquit, fermè solum repertum est, quo plurimum & arma cessarunt, & ingenia floruerunt. Et Plinius de Naturali historia de M. Varrone loquens: In illa, inquit, ingeniorum quæ tunc fuit multitudine. Et Horatius ueterem ætatem carpens, & suam perfectam affirmans, de Lucilio sic scribit:

*Solinus de Augusto**Plinius de Varrone*

Sí foret hoc nostrum fato delapsus in auum,
Detereret sibi multa, recideret omne quod ultra
Perfectum traheretur: & in uersus faciendo

b Sæpe

Sape caput scaberet, uiuos & roderet unguēs.

Lucilijs

Horatij

Tibullij

Propertius

De Cicerone

De Julio Cæsare

Hortensius

Torquatus

Domitij

Pisij
Claudij

Marcellus

Et Quintilianus postq̄ ut potuit, defēdit Lucilium à nota Horatij, qui cum fluere Lutulentum dixerat: perfectiorem eo Horatium fatetur, cum dicit: Multo est tersior, ac purus magis Horatius. Hanc perfectionem idem Quintilianus dat Tibullo, dicens: Tersus, atq; elegans uidetur esse Tibullus: sunt qui Propertium malint. Et idē de Vergilio loquēs: Ut illi naturæ cælesti, atq; immortalī cesserim⁹: ita curæ & diligentia. Et subdit: Cæteri longe sequentur. Et de Cicerone: Nec uero quod in quocq; optimum fuit, studio cōsecutus est tantum, sed uel plurimas, aut potius omnes, ex seipso uirtutes extulit immortalis illa ingenij, & beatissima ubertas. & subdit: Ut non hominis nomen, sed eloquentiæ uideatur. Et de Cæsare, quod perfecte loqueret, Cicero in Bruto: Cæsar Latine loquebatur elegātissime, nec id solū domestica cōsuetudine, tamē ut esset perfecta illa bene loquēdi laus, multis literis, & ijs quidem reconditis, & exquisitis summo studio, & diligentia est consecutus. Erat præterea Hortensius, (ut inquit Cicero) uerborum splendore elegans. Erant in L. Torquato plurimæ literæ, nō hæ uulgares, sed interiores, & reconditæ, & summa uerborū grauitas, & elegantia. L. Domitius nulla quidē arte, sed Latine dicebat. Erat Pisoni uerborum delectus elegans. In M. Claudio autem uerbum nullum, aut durum, aut insolens, aut humile, aut in longius ductum. Marcellus lectis uerbis utebatur. Quid plures huius ætatis coner præterea conquirere? quorum nomina ut doctissimorum uirorum multis in locis connumerata compertire poterimus: Scripta autem cū sint uetustate deleta, nusq̄ reperie-

reperiemus, quin potius eius temporis ea proferamus, quorum monumenta quotidie in manibus uersantur. Lege multorum epistolas, quæ inter Ciceronis epistolas leguntur, ut Seruî Sulpitij, M. Marcelli, Q. Metelli celeris, Q. item Metelli nepotis, P. Vatinij, L. Lucei, M. Bithinij Curionis, M. Cælij, Dolobellæ, Gn. Planci, Galbæ, C. Asinij Pollionis, M. Lepidi, A. Cæcinnæ, Decij Bruti, M. item Bruti, C. Cassij, C. Marij, P. Lentuli, Trebonij, M. Catonis, C. Cæsaris, Gn. Pompei, Q. Ciceronis filij, Cornelij Balbi, Oppij, Hirrij. Quos & penè infinitos alios eruditissimos uiros florentissima hæc Ciceronis ætas effudit, dices in hac sola inesse succum illum, & quasi sanguinem incorruptæ Latinitatis: ac nõ fucatum, sed naturalem quendam eloquentiæ nitere candorem, pari propemodum ingenij felicitate, & uerborum elegantia: ut si titulos dempseris, illas non facile à Ciceronis epistolis internoscas: Quod præclare Cornelius Tacitus Declaris oratoribus comprobat, cum dicit: Sicut apud nos Cicerone quidem cæteros eorundem temporum disertos antecedit, sic Caluus & Asinius, & Cæsar, & Brutus iure prioribus & sequentibus anteponuntur. Nec refert quod inter se specie differant, cum genere consentiant, at astrictior Caluus, numerosior, Asinius, splendidior, Cæsar, amarior, Cælius, grauior, Brutus, uehementior & plenior & ualentior Cicerone: Omnes tamen eandem sanctitatem eloquentiæ ferunt, ut si omnium pariter libros in manum sumpseris, fatearis quamuis in diuersis ingenijs esse quandam iudicij, ac uoluminis similitudinem, & cognationem.

Sed iam de imperfecto, & corrupto potius, ac uicioso tem-

b 2 pore,

*Scriptores Ciceronis tpe
q ad illu ætas sepe*

*Caluus
Asinius
Cæsar
Brutus*

Cicerone

pore, ut proposuimus, aliquid afferamus. Secuta post
 ætatem Ciceronis alia doctorum ætas, satis uel eorum pro-
 prio testimonio indicauit, non solum quantum à cacumine,
 & fastigio præcedentis ætatis abfuerit: uerumetiam mutato
 dicendi genere, & eloquentia omni propè in barbariem uer-
 sa, ad imum celerius quidè quàm ascenderat, properarit: Quod
 ut luce clarius uideatur, pauca quæ ex multis breuitatis cau-
 sa collegi, labenti stilo ueluti quodam inducto freno subne-
 ctam. Seneca in prologo primæ declamationis: Vt possitis,
 inquit, æstimare quātū quotidie ingenia decrescāt: & nescio
 qua iniquitate, & ad malum pronitate naturæ, eloquentia se
 retro tulerit. Quicquid habet Romana facundia, quod inso-
 lenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem ef-
 floruit. Omnia ingenia, quæ lucem nostris studijs attule-
 runt, tunc nata sunt. In deterius quotidie data res est, ut ad
 summum perducta rursus ad infimum uelocius quidem quàm
 ascenderat, relabatur. Quod etiam affirmat Statius in epi-
 stola Siluarum suarum, dicens: Manlius certe Vopiscus uir
 eruditissimus, qui uindicat à situ literas iam penè fugientes.
 Et Quintilianus: Dicendi, inquit, mutauimus genus, & ultra
 nobis quàm oportebat indulsumus. Et alibi: Quid multa: totus
 propè mutatus est sermo. Et Diomedes grammaticus hanc
 literarum bonarum quasi ruinam testatur, cum dicit. Iniecit
 postera ætas manum: & ueluti disciplinam pristini sæculi, ita
 sermonem fastidire cœpit, & noua ueluti parturire uerba. Et
 alibi: Quasi ante oculos ponit non solum imperfectionem
 sui sæculi, sed etiã nostri, dum ait: Quid quod nihil iam pro-
 prium placet, dum parum creditur disertum, quod alius di-
 xerit?

Seneca

Statius

Quintilianus

Diomedes

xerit: A corruptissimo quoque poetarum figuras, seu translationes mutuamur: tum demum ingeniosi, si ad intelligendos nos opus sit ingenio. Et A. Gellius: Animaduertere est pleraque uerborum Latinorum ex ea significatione, in qua nata sunt decessisse, uel in aliam longe, uel in proximam: eamque decessionem factam esse consuetudine, & inscitia temere dicentium: quae cuiusmodi sint, non didicerunt. Cornelius uero Tacitus in eo libello, quem de Claris oratoribus scripsit, haec omnia latius persequitur, cum in dialogo Maternum quaerentem inducit: Exprime, inquit, Materne causas, cur tantum ab eloquentia eorum recesserimus? cum praesertim centum uiginti annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit. Et subdit: Quis enim ignorat eloquentiam, ac ceteras artes desciuisse ab ista uetere gloria? non inopia hominum: sed desidia iuuentutis, & negligentia parentum, & inscitia praecipientium, & obliuione moris antiqui. Quae mala primum in urbe nata, mox per Italiam fusa, iam in prouincias manant. Quod adeo negligitur ab horum temporum disertis, ut in actionibus eorum, in quoque uerbo quotidiani sermonis foeda, ac pudenda uitia deprehendantur. Et subdit: Ut in paucissimos sensus, & angustas sententias detrudant eloquentiam, uelut expulsam regno suo: ut quae olim omnium artium, ut dicunt, pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circuncisa, & amputata, sine apparatu, sine honore penè dixerim, sine ingenuitate, quasi una ex sordidissimis artibus discatur. Ergo hanc primam, & praecipuam causam arbitramur, cur tantum ab eloquentia recesserimus. Imperfectionem etiam sui temporis testatur

A. Gellius

Cez. Taritg

Plinius

Plinius in epistola Naturalis historiae, cum libros suos res-
 pectos esse affirmat plurimarum rerum, aut rusticis uocabu-
 lis, aut externis, immo barbaris, non sine honoris praefatione
 ponendis. Et ut per gradus ad summum ascenderat eloque-
 tia, sic eam per gradus ad imum descendisse uideamus. Ma-
 crobius etiam tempora sua hac imperfectione infecta signi-
 ficat, cum dicit: *Petitum, impetratumque uolumus, ut aequi bo-
 ni consulant, si in nostro sermone natia Romani oris ele-
 gantia desideretur.* Apuleius autem, quem nostri temporis
 magis curiosi, quam eruditi sequi, & aemulari studet, in prin-
 cipio operis sui, latinas literas ignorare fatetur: *In urbe, in-
 quit, Latia aduena studiorum Quiritum indigenam sermo-
 nem erumnali labore, nullo magistro praesente aggressus ex-
 colui. En ecce precamur ueniam, si quid exotici, ac forensis
 sermonis rudis locutor offendero: iam hac quidem ipsa uo-
 cis imitatio desultoriae scientiae stilo quem accessimus respon-
 det. Quis rogo te ferat non tam Apuleium, qui ut mali aedi-
 ficij dominus se architectum non adhibuisse, ita literas sine
 praepatore coluisse gloriatur: quam aliquos esse, qui malint
 foetores, & quisquillas eius colligere, quam uerborum flori-
 bus perfectissimae Ciceronis aetatis, quam signauimus inhae-
 rere? Sed quid alij Apuleio similes insequentium aetatum au-
 tores de seipsis, & temporum suorum inscitia balbutiant ui-
 deamus.* Sidonius de suis nugis: *Talis est ordo, inquit, ut si-
 ne plurimis, nouisque uerbis, quae praefata pace plurimorum
 eloquentium specialiter tibi, & Complatonis tuis nota sunt,
 nugae ipsae non ualuerint expediri.* Et alio in loco de libera-
 libus artibus agens ita loquitur: *Virtutes artium istarum sae-
 culis po-*

*Apuleius**Sidonius*

culis potius priscis sæculorum rector ingenuit: quæ per ætatem mundi iam senescentis, lassatis ueluti seminibus emedulata parū aliquid hoc tempore, atq; id in paucis mirandū, ac memorabile ostentant. Et alibi: Increbuit, inquit, multitudo desidiosorū, ut nisi uel paucissimi merā Latialis linguæ proprietatem de triuialium barbarismorum rubigine uindicaueritis, eam breuī abolitā defleamus. Et Fulgentius: No-

stri, inquit, temporis erumnosa miseria nō dicendi petit studium: sed uiuendi flet ergastulum. Nec famæ assistendum poëtica: sed fami consulendum domestica. Martianus uero Capella, Martianum filium nugas suas non ferentem in-

troducit, dum in principio operis sui sic orditur: Dum crebrius istos Hymenæi uersiculos, nescio quid inopinum, intæctumq; moliens respersum capillis albicantibus uerticem, in clementisq; lustralibus decuriatum, nugulas ineptas non perferens Martianus interuenit. Quid de alijs aliarum æta-

tum hominibus dicam: quorum nonnulli etiam nostri temporis scriptores, cum quid scribere sunt aggressi, non solum bonorum uerborum delectum neglexerunt: sed illud maxime studuerunt: ut uel ueteratorum rubiginem, uel nouorū autorum asperitatem suis scriptis admiscuisse, & similitudinem pessimi cuiusq; & corruptissimi ultro appetiisse uideantur, Quo factum est, ut non solum proprietatem Romani sermonis: uerum omnem penè illam suauitatem: & quasi salubritatem Latinæ dictionis amiserint: obliti hūc esse legendi fructū, æmulari meliora, & quæ in alijs maxime probes: quæ uē inter optimi cuiusq; & elegantissimi dicta mireris, in aliquem usum non sine uenustate, atq; luce, ac munditia uerborum

“ Fulgentius

“ Martiani Capella

borum concinna deriuatione cōuertere, sicuti Cicero, & eius ætatis candidissimi autores fecerunt: quàmuis ad illud fastigium, illam summitatem, & prope diuinitatem aspirare nemo possit: Illa enim sublimitas quanquam imitabilis illa quidem uidetur cupienti, nihil tamen est experienti minus: audendum tamen, & ita annitendum, ut quod assequi non possumus, imitari saltem uoluisset uideamur. Sed quoniam nihil nos præcipiendi causa dicere, neque magistri, sed æstimatores uideri uolumus: nec sermonem nunc tam informamus bonum, quàm deterremus malum: quantum Cicero, & ea ætate Latinitatis principes noua uerba uitauerint, unde omnis Latinæ linguæ pernicies cōparata est, breuiter ostendamus. Cicero in Oratore, oratorem instruens ita præcipit: Ergo ille tenuis orator, modo sit elegans, nec in faciendis uerbis erit audax, & in transferendis uerecundus, & parcus, & in priscis, reliquisque ornamenti, & uerborum, & sententiarum remissior. Quintilianus uero *Vsitatis*, inquit, uerbis tutius utimur, noua non sine quodam periculo fingimus. Nam si recepta sunt, modicam laudem afferunt: repudiata etiam in iocos exeunt. Audendum tamē. namque, ut ait Cicero, etiam quæ primo dura uisa sunt, usu molliuntur: sed nobis non est concessa fictio nominum. Siquis autem dixerit ideo nouanda esse nobis uerba, quod eorum penuria laboremus: audiat Ciceronem, qui de natura deorum ita loquitur: Quod illa quæ à Græcis accepissent, Latine dici posse diffiderent. In quo genere tantum profecisse uidemur, ut à Græcis ne uerborum quidem copia uinceremur. Et in *Tusculanis*: O uerborum inops interdum, quibus abundare te semper putas Græcia. Et de finibus bonorum

norum & malorum: Sed ita sentio, & sæpe differui Latinam linguam nõ modo non inopem, ut uulgo putatur, sed locupletio- rem esse q̃ Græcam. Sed dicet aliquis, parienda esse necessario noua uerba, cum quid ex Græco uertendum sit, & minus occurrat uerbum latinum usitatum. Sunt enim (ut inquit Cicero De finibus bonorum & malorũ) imponenda noua nouis rebus nomina. Sed ad hoc quasi respondere uidetur A. Gellius cum dicit: Cum quid ex Græco, quod non placeret, transferre uoluissẽ, hoc ego supersedi uertere: quia nouis, & inconditis uocibus utendum esset, quas pati aures per insolentiam uix possent. Sed ipse idem Cicero, qui dixit uerba noua parienda esse, imponendaq̃ noua nouis rebus nomina, usuq̃ mollienda, quæ dura præ nouitate uiderentur: q̃ abstinens illorum fuerit, quam uenouitatem uerborũ uitauerit, infra ponemus. Cum in Bruto, Declamo uerbum sui temporis nouum dicere uellet, Cõmentabar, inquit, dedamitans: sic enim nunc loquuntur. Et idem in libello De mundo: Ut in singulis, inquit, essent bina media, uix enim audeo dicere medietates: sed quasi ita dixerim, ita intelligatur. Et in Philippicis, M. Antonium notã, quod uerbum nouũ protulisset, ita dicit: Tu porrò ne pios quidẽ, sed pijsimos quæris: & quod uerbum omnino nullum in lingua Latina est, id propter tuam diuinam pietatem nouum inducis. Varro autem de lingua Latina docet, antiquos etiã uitasse uerba nimium noua. Extremum, inquit, nouissimum quoq̃ dici ceptum uulgo: quod mea memoria, ut Aelius Gallus, sic senes aliquando nimium nouum quod esset, uitabant. Et A. Gellius: Quod à M. Varrone proloquium, à M. Cicerone

c pronunciatũ

pronunciatum dictū est. Quo Cicero tamen uocabulo tantisper uti se attestatus est, quoad melius, inquit, inuenero. Quintilianus autem ueriloquiū, inquit ipse Cicero, qui finxit reformidat. Et Cicero De finibus bonorū & malorum: quasi cum dolore dixit, ut ita dicam, indolentia. Varro uero De analogia uerborum, Repertores uerborum nouorū damnat, ostendēs ipsas aures nouitates has quodammodo respuere, cum dicit: Tantum inter duos sensus interesse uolunt, ut oculis semper aliquas figuras supellectilis nouas cōquirant, cōtra aures expertes esse uelint. Quotus quisq; iam seruus habet priscis nominibus, quæ mulier suum instrumentum uestis, atq; auri ueteribus uocabulis nō inductis: non tam illis irascendū est, q̄ huiusce prauitatis patronis. Et idem Aeditimum dici oportere censet magis, q̄ Aedituum: quod alterum sit recenti nouitate fictum, alterum antiqua origine incorruptū. Sed pro eo à plerisq; Aedituus dicit, noua & commētita usurpatione. Quæ omnia cum ita sint, A. Gellius quasi de ijs sententiam ferens libro x. ita scriptū reliquit: Verbis uti aut nimis obsoletis, exculcatísq; aut insolentibus, nouatísq; dure & illepide, par esse delictum uidetur. Sed molestius equidem, culpatusq; esse arbitror, uerba noua, incognita, inaudita dicere, q̄ inuulgata & sordentia. Noua autem uideri dico etiam ea, quæ sunt inusitata & desita, tametsi sint uetusta. C. etiam Cæsar libro De analogia, monuit, Infrequens, atq; insolens uerbum tanq̄ scopulū fugiendum esse. Suetonius quoq; de Augusto scribens: Genus eloquentiæ, inquit, secutus est elegans, & temperatum, uitatis sententiarum ineptijs, atq; inconcinnitate, & recōditorū uerborum

borum (ut ipse dicit) fœtoribus: præcipua inq; curã duxit sensum animi, quàm apertissime exprimere. Cacozelos autẽ, & antiquarios, ut diuerso genere uitiosos pari fastidio spreuit. Sed nec Tiberio parcit exoletas interdum, & reconditas uoces aucupanti. M. quidem Antonium, ut insanum increpat, quasi ea scribentem, quæ mirẽtur potius homines, quàm intelligãt. Sed opus est, inquit, dare te operam, ne moleste scribas, aut loquaris. Quem Augustum A. Gellius ab eloquentia, & latinitate laudat, dum dicit: Diuus etiã Augustus memoriarum ueterum exequentissimus, linguæ Latinæ nõ nescius, mundiciarum patris sui in sermonibus sectator. Et Cicero De oratore, prædare monet uitanda esse uerba prisca, & à consuetudine sui temporis, quo perfectio sermonis uigebat, remota, cum dicit: Quãquàm sunt illi ueteres, qui ornate nondum poterant, ea quæ dicebant, omnes propè prædare locuti. Quorum sermone assuefacti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui nisi Latine. Neq; tamen erit utendum uerbis ijs, quibus iam consuetudo nostra nõ utitur, nisi quando ornandi causa parce. Sed usitatis poterit uti lectissimis, & utat' ijs, qui in ueteribus erit scriptis studiose, & multum uolutatus. Et sic Latine loquamur, ut uerba efferamus ea, quæ nemo iure reprehendat. hæc Cicero. Sed quanq; in omni re difficillimũ est formam optimi exponere, quod aliud alijs uidetur optimum: Varia enim sunt iudicia, nec facilis explicatio, quæ forma excellat: Dubitari tamen à recte cõsiderantibus nequaquã poterit, quin illa multorum nostri tẽporis insulsitas, & insolentia, ac quædam (ut ita dicam) orationis infania siccitas: inopia, à malorum autorum lectione, &

» imitationē nascatur. Quare cum sit eloquentiæ, sicut reliqua
 » rum rerum fundamentum Sapia: Vnde in Poëtica te
 » statur Horatius:
 » Scribendi recte sapere est, & principium, & fons:
 » Et in bonis omnia quæ summa sunt, iure laudentur: Verbo
 » rum bonorum delectus est in primis sapienter habendus.
 » idq; facile assequemur, si delectemur nostratia, nō peregrini
 » na: propria, non inepte translata: usitata, non noua: pura, nō
 » horrida: luminosa, nō tenebricosa. Quod cōtingere certe nul
 » li poterit, nisi ei, qui autores diuinæ illius Ciceronis ætatis
 » perlegerit. Sublimitas em̄, & magnificētia, & nitor, & autori
 » tas ex optimis illis eius sæculi autoribus tantummodo pro
 » uenit: ij soli locutionem emēdatam, & Latinam, & originē,
 » & quasi solum, ac fundamentum quoddam eloquentiæ po
 » fuerunt. Insequentium autem autorum lectio, doctrinā qui
 » dem diuersarum rerum conferre poterit. Elegantiā autem
 » & nitorem uerborum non poterit, quin potius mixtura uer
 » borum, quibus illi usi postea fuerunt, omnem propè florem
 » incorrupti illius sermonis, quem quis ex optimorum lectio
 » ne collegerit, breui quasi de manibus excutiet, barbarūque
 » omnino reddet. Cum autem quicquid literis mandatur, id
 » commendari omni eruditorū iudicio deceat: sitq; decus ho
 » minis ingenium, ingenij uero eloquentia: nec tam præclarū
 » scire latine, quàm turpe nescire: eniti, & toto (ut aiunt) pecto
 » re incumbere debemus, ut nō uulgares literas, sed interiores
 » & perfectas, uerborum grauitatem & elegantiam, nitore &
 » candorem, atq; ueram deniq; Romani sermonis eloquenti
 » am, de perfectorum illorum quos connumeravi autorū fon
 » tibus

tibus hauriamus. Abiecta, obsoleta, prisca nimium & uetusta priorum, noua quoque omnia sequentium autorum fugiamus. Sed in hoc uerborum delectu aurium quoque quoddam iudicium adhibendum est: quod non arte aliqua perperditur, sed quodam quasi naturali sensu, prudentia quoque percipitur. Cum uero ex uerbis omnis conficiatur oratio, atque idcirco illustria uerba ex optimo quoque id aetatis autore legenda sint, ut Latina & elegans surgat oratio: Id quoque maxime obseruandum est, ne qua nimis elaborata concinnitas, lumen eloquentiae potius extinguat, quam accendat. Remouendus erit igitur (ut ait Cicero) omnis insignis ornatus, nec calami stri quidem adhibebuntur, fucati etiam medicamenta candoris, & ruboris omnia repellentur: elegantia tantum, & munditia quaeratur: sermo purus, & Latinus remaneat dilucidus, luculentus, politus, planus: quid deceat, circumspicietur. Omnis enim pars orationis esse debet laudabilis, sic ut uerbum nullum nisi graue, aut elegans excidat. Cumque in omnibus rebus uidendum sit, quatenus ne nostra modum excedat oratio, una breuiusque Ciceronis clausula concludemus. Sic, inquit, modo is, qui dicet, aut scribet, institutus liberaliter, educatione, doctrinaque puerili, & flagret studio, & a natura adiuuetur: & uniuersorum generum infinitis disceptationibus exercitatus, ornatissimos scriptores, oratoresque ad imitandum cognorit: ne ille haud sane, quemadmodum uerba struat, & illuminet, a magistris istis requireret, ita facile in rerum abundantia ad orationis ornamenta (duce natura ipsa, si modo est exercitata) labetur. haec ille. Exercitatione autem haec omnia facile consequemur. Stylus enim optimus scribendi artifex, structuram non inopem,

non minutam, non interpunctam, sed locupletem, numero-
sam, aptamq; conficiet. Omissis igitur, & repudiatis nouitijs
istis, & semidoctis, qui ignobilia nimis, & sordentia, nouata,
fictaq; uerba de imperfectis autoribus eruere, & in usum La-
tinæ linguæ introducere, ac ueluti ciuitate donare, & quasi in
Latinam coloniam deducere gestiunt literarum ostentatio-
ne, inepti uerius quàm gloriosi: elaboremus ueluti apes le-
ctissimis floribus insidere. prosequi em̄ quod quisq; unq̄,
uel contemptissimorum hominum dixerit, aut nimiae mise-
riæ est, aut certe inanis iactantiæ, & detinet, atq; obruit inge-
nia melius alijs uacatura. Eruditionem uernaculam, ac ple-
beiam, & uerborum mōstra uitemus eorum hominum, qui
inquinata, & parum composita, minusque eleganter scripse-
runt: quorum ita est confusa oratio, ita perturbata, tantaque
insolentia, ac peruersitate uerborum interlita, ut oratio, quæ
lumen rebus adhibere debet, obscuritatem potius, & tene-
bras afferat. Dum enim exquisitis, nouisque uerbis uti uo-
lunt, infantissimi reperiuntur: qui ueluti Sisennæ Simioli, cū
emendatores usitati sermonis esse uelint, deterreri non pos-
sunt, quominus inusitatis uerbis utantur, nihil aliud recte &
latine loqui putantes, nisi noue & inusitate loqui: Verbisq;
improprijs gaudentes, redundantibus, obscuris, ambiguis,
nouis, Græcanicis: quo magis eorū expurgandus est sermo,
fugiendaq; barbaria, ediscendaq; de Cicerone, & Ciceronis
» æqualibus uera Latinitas: quæ nihil aliud est nisi incorrupta
» loquendi obseruatio secundum Romanam linguam. Cuius
(ut dixi) licet ueteres illi, quos connumerauī, quasi genito-
res extiterint: eam tamen sæculum illud Ciceronis emenda-
uit, excoluit

uit, excoluit, expoliuit. Sed satis sit hoc admonendi, non docendi causa dixisse, propter aggresses quosdam, & indomitos certatores. Qui cum imitari nesciant autores bonos, malos causa nouitatis extollunt. Nec id uitio mihi dari debet. An (ut ait Varro) reprehendendus sit, qui orationem minus ualentem propter malam consuetudinem traducit in meliorem? An cum quis perperam consueuerit quid facere in ciuitate, non modo patiemur, sed etiam poena afficiemus? Idem, si quis perperam consueuerit dicere uerbum, non corrigemus, cum id fiet sine poena? Adde quod perugio literarum nihil gratius, nihil iucundius, nihil homine libero dignius inuenio. Agitatio enim mentis instituta ad agendum semper aliquid dignum uiro tantisper acquiescit, dum in literarum studijs uersatur. Ea enim, uel discendo, uel scribendo alitur, in eaque scientiae & cognitionis delectatione perfunditur.

Fitque (ut ait M. Varro) ut dum

ista musitamur, pluribus ho-

ris uiuamus: quanquam

ea demum, sola

que dicenda

est ui-

ta,

quæ si-

ne CHRI-

STO deo non

uiuitur. Vale.

Mirror